

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 162 КК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

SOME PROBLEMS OF CRIMINAL LIABILITY UNDER ARTICLE 162 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Резніченко Г.С., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню проблем кримінальної відповідальності за порушення недоторканості житла в умовах воєнного стану. Доводиться поширеність цього кримінального правопорушення останнім часом у структурі злочинності України.

Досліджуються особливості об'єкта порушення недоторканості житла. Розкривається зміст понять «житло» та «інше володіння особи». Доводиться, що під час кваліфікації вказаного кримінального правопорушення звертаються до тлумачення цих термінів, які зазначені у Кримінальному процесуальному кодексі України, проте така ситуація не сприяє вірній та однозначній кваліфікації кримінального правопорушення. Доводиться доцільність закріплення тлумачення понять «житло» та «інше володіння особи» у примітці до статті 162 КК України.

При дослідженні об'єктивної сторони порушення недоторканості житла, аналізуються дії, що складають зміст об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення. Доводиться, що кримінальна відповідальність за ст. 162 КК України настає саме за незаконне проникнення до житла особи. Ознака незаконності передбачає, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді. Ознака проникнення передбачає саме протиправний характер таких дій. Аналізуються підходи до розуміння ознаки «незаконне» проникнення.

Доводиться, що на сьогодні кримінальна відповідальність за статтею 162 КК України має свої особливості, пов'язані саме із діями, які складають об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення, оскільки, воєнний стан, введений на всій території України передбачає обмеження права громадян на недоторканість житла та, відповідно, можливість проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян на підставах і порядку, який визначені Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Ключові слова: недоторканість житла, порушення, кримінальна відповідальність.

The article is devoted to highlighting the problems of criminal responsibility for violating the inviolability of housing under martial law. The recent prevalence of this criminal offense in the criminal structure of Ukraine is proved.

The peculiarities of the object of violation of the inviolability of housing are being studied. The meaning of the concepts "housing" and "other property of a person" is revealed. It is proven that during the qualification of the specified criminal offense, they refer to the interpretation of these terms, which are specified in the Criminal Procedure Code of Ukraine, but this situation does not contribute to the correct and unambiguous qualification of the criminal offense. The expediency of fixing the interpretation of the concepts "housing" and "other property of a person" in the footnote to Article 162 of the Criminal Code of Ukraine is proven.

When investigating the objective side of violation of the inviolability of housing, the actions that make up the content of the objective side of this criminal offense are analyzed. It is proven that criminal responsibility under Article 162 of the Criminal Code of Ukraine is imposed precisely for illegal entry into a person's home. The sign of illegality implies that no one has the right to enter the dwelling or other property of a person for any purpose, other than only with the voluntary consent of the person who owns them, or on the basis of the decision of the investigating judge. The sign of penetration implies precisely the illegal nature of such actions. Approaches to understanding the signs of "illegal" penetration are analyzed.

It is proven that today criminal responsibility under Article 162 of the Criminal Code of Ukraine has its own characteristics, which are related precisely to the actions that make up the objective side of this criminal offense, since the martial law imposed on the entire territory of Ukraine provides for the restriction of the right of citizens to the inviolability of housing and, accordingly, the possibility of conducting an inspection of belongings, vehicles, luggage and cargo, official premises and housing of citizens on the grounds and in the order determined by the Law of Ukraine "On Legal martial law regime".

Key words: inviolability of housing, violations, criminal liability.

Утвердження і забезпечення основних прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Основною функцією кримінального права є охорона найважливіших суспільних відносин від кримінально протиправних посягань, шляхом встановлення кримінальної відповідальності, як найсуворішого виду юридичної відповідальності, за вчинення таких діянь.

Стаття 30 Конституції України гарантує кожному громадянину недоторканість житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [1]. У статті 12 Загальної декларації права і свободи людини (1948) зазначено, що: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» [2]. У той же час загальновідомо, що ні Конституція, ні міжнародні документи не створюють механізму захисту зафіксованих у них прав, вони просто декларують такі права. Конкретні механізми захисту прав, закріплених в Конституції України,

у тому числі і права на недоторканність житла, закріплені в різних галузях права, але найбільш ефективним є кримінально-правовий захист. Кримінальна відповідальність за «Порушення недоторканості житла» передбачена статтею 162 КК України [3].

За відомостями, які вказані у Звіті судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження і розміщені на офіційному сайті Судової влади України, у 2022 році на судовому розгляді в судах першої інстанції перебувало 573 кримінальних провадження за статтею 162 КК України щодо 980 осіб, з яких 346 особи були визнані винними у скоєнні даного кримінального правопорушення і засуджені, у 2023 році – 1097 кримінальних проваджень щодо 1205 осіб, з яких 491 особа визнана винною і засуджена [4]. Статистичні відомості свідчать про тенденцію збільшення кількості порушених кримінальних проваджень за цієї категорією прав, а отже поширеність цього кримінального правопорушення на території України. Не останнє місце серед факторів, які зумовлюють поширеність цього кримінального правопорушення є повномасштабне вторгнення РФ на територію України.

Проблеми кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи досліджували О. О. Кваша, О. М. Литвак, М. І. Мельник, А. А. Музика, В. О. Навроцький, О. М. Костенко, П. С. Матишевський, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та інші, проте проблеми кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла в умовах воєнного стану все ще потребують свого дослідження.

Метою статті є дослідження особливостей кримінальної відповідальності за незаконне проникнення до житла в умовах воєнного стану та формування пропозицій щодо удосконалення ст. 162 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за це діяння.

Основним безпосереднім об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, є правовідносини, пов'язані з реалізацією права людини на недоторканність житла або іншого володіння особи.

Поняття житлового фонду зазначено у статті 4 Житлового кодексу України. До житлового фонду включається державний, громадський, приватний житловий фонд, фонд житлово-будівельних кооперативів та житловий фонд соціального призначення. До житлового фонду включаються також жилі будинки, що належать державно-колгоспним та іншим державно-кооперативним об'єднанням, підприємствам і організаціям [5].

Згідно ч. 2 ст. 233 КПК України під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи [6].

Під час кваліфікації порушення недоторканності житла до уваги приймається поняття житла та іншого володіння особи, яке передбачене у Кримінальному процесуальному кодексі України. Проте потрібно звернути увагу на те, що кримінальне право є матеріальною галуззю права, яка визначає, які діяння є кримінальними правопорушеннями та, які міри покарання можуть застосовуватися до винних осіб. Відповідно для здійснення правильної кваліфікації кримінальних правопорушень у тексті кримінально-правових норм повинні використовуватися терміни, тлумачення яких є чітким та зрозумілим, що буде сприяти правильній кваліфікації та відсутності розбіжностей у тлумачення змісту кримінально-правових норм. Оскільки, кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла встановлена у Кримінальному кодексі України, логічно було б закріпити тлумачення поняття «житло» та «інше володіння» безпосередньо у кримінально-правовій нормі. Оскільки закріплення цих термінів у Кримінальному процесуальному кодексі України направлено на досягнення іншої мети, а саме роз'яснити порядок та вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій, що є цілком зрозумілим та логічним для досягнення мети кримінального процесуального законодавства, проте жодним чином не допомагає у вірній кваліфікації кримінальних правопорушень. Приймаючи до уваги викладене вище, пропонуємо статтю 162 КК України доповнити приміткою, у якій закріпити поняття житла та іншого володіння особи.

Об'єктивна сторона передбачає кримінальну відповідальність за: 1) незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи; 2) незаконне проведення в них огляду чи обшуку; 3) незаконне виселення; 4) інші дії, що порушують недоторканність житла громадян [3].

Ознака незаконності передбачає, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді.

Враховуючи підвищену суспільну небезпечність порушення права людини на недоторканність житла або іншого приміщення, законодавець також передбачив, що не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло або інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає (ч. 5 ст. 36 КК України) [3].

Кримінальна відповідальність за ст. 162 КК України настає саме за незаконне проникнення до житла особи. Ознака проникнення передбачає саме протиправний характер таких дій, які потрібно відмежовувати від правомірної помилки або казусу.

Наприклад, у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» «проникнення» розглядається як незаконне вторгнення до житла, іншого приміщення чи сховища будь-яким способом (із застосуванням засобів подолання перешкод або без їх використання; шляхом обману; з використанням підроблених документів тощо або за допомогою інших засобів), який дає змогу винній особі викрасти майно без входу до житла, іншого приміщення чи сховища [7].

Так, В. Г. Гончаренко під проникненням розуміє вторгнення у житло з метою вчинення крадіжки (грабежу, розбою) М. І. Панов визначає «проникнення» як незаконне вторгнення до житла, іншого приміщення чи сховища у будь-який спосіб: із застосуванням засобів подолання перешкод або без їх використання [8, с. 73].

Що ж стосується лексичного значення слова «проникнення», то тлумачний словник під ним розуміє «удаючись до хитрощів, обману тощо, спритно пробиратися, прокрадатися куди-небудь» [9].

Проте для настання кримінальної відповідальності за ст. 162 КК України значення має саме незаконність такого проникнення, про яку може свідчити: 1) потрапляння до приміщення особи, яка не має жодного юридичного права там перебувати; 2) відсутність дозволу власника, яке може виражатися різними способами та у різних формах: наявність огорожі, замкнені двері, наявність оголошення про недопустимість входження і т.і.

За умов воєнного стану, саме ця ознака статті 162 КК України не може бути дотримана у повній мірі, оскільки підпадає під обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, які передбачені Законом України «Про воєнний стан» та Указом Президента України «Про введення воєнного стану».

Так, стаття 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [10] передбачає, що: «В указі Президента України про введення воєнного стану зазначаються:... 5) вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень...», окрім цього у ст. 8 вищезазначеного Закону України закріплено, що: «В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану:... 7) ... в разі

потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України».

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. У п. 3 зазначено, що: «У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України...». Строк дії воєнного стану в Україні продовжувався Указами Президента України від 14 березня 2022 року № 133, від 18 квітня 2022 року № 259, від 18 травня 2022 року № 341, від 12 серпня 2022 року № 573, від 7 листопада 2022 року № 757, від 6 лютого 2023 року № 58, від 01 травня 2023 року № 254, від 26 липня 2023 року № 451, від 6 листопада 2023 року № 734/2023, від 05.02.2024 № 49/2024, від 06.05.2024 № 271/2024, від 23.07.2024 № 469/2024 [11].

Окрім цього, Міністерство юстиції України повідомило, що з урахуванням положень ст. 3 Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» та відповідно до ст. 15 Кон-

венції про права людини, Раду Європи було поінформовано про запровадження в Україні воєнного стану, норми законодавства, які діють під час цього режиму, заходи, які можуть бути застосовані уповноваженими органами під час дії режиму воєнного стану, а також наведено перелік статей Конвенції та Додатків до неї, від яких, у зв'язку із можливим застосуванням вищевказаних заходів, допускається відповідний відступ, а саме: ст. ст. 3, 8(3), 9, 12, 13, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27 Пакту, а також ст. ст. 4 (3), 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16 Конвенції, ст. ст. 1, 2, 3 Додаткового протоколу до Конвенції, ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

Отже на сьогодні кримінальна відповідальність за статтею 162 КК України має свої особливості, пов'язані саме із діями, які складають об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення, оскільки, воєнний стан, введений на всій території України передбачає обмеження права громадян на недоторканість житла та, відповідно, можливість проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян на підставах і порядку, який визначені Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Окрім цього, задля усунення суперечностей у розумінні поняття «житло» та «інше володіння особою», пропонуємо доповнити статтю 162 КК України приміткою, у якій викласти тлумачення цих понять.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
2. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 03.10.2024).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
4. Судова статистика. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/ (дата звернення: 03.10.2024).
5. Житловий кодекс України : Закон України від 30.06.1983 № 5464-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17/find?text=%E6%E8%F2%EB%EE> (дата звернення: 03.10.2024).
7. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
8. Яновська О. Г., Біцай А. В., Саєнко Г. Ю. До питання визначення «проникнення» як кваліфікуючої ознаки злочинів проти власності. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 71-78.
9. Словник. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8> (дата звернення: 03.10.2024).
10. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
11. Права і свободи громадян в умовах воєнного стану. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D1%96_%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B8_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD_%D0%B2_%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85_%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83 (дата звернення: 03.10.2024).